

УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ У СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Визначено місце управління валютними ризиками у системі банківського менеджменту, перераховано причини, що зумовлюють необхідність проведення управління ризиками у банку та виділено характеристики, які притаманні процесу управління валютними ризиками. Запропоновано авторське визначення сутності управління валютними ризиками.

Ключові слова: управління, управління валютними ризиками, принципи банківського менеджменту, характеристики процесу управління валютними ризиками.

Вступ. Операції з валютними цінностями та розрахунки в іноземній валюті посідають провідне місце у банківському бізнесі. На сучасному етапі розвитку вітчизняні банки не тільки обслуговують експортно-імпортні розрахунки суб'єктів підприємницької діяльності, а й виступають безпосередніми учасниками операцій на внутрішньому та зовнішньому валютних ринках, забезпечуючи в такий спосіб зміцнення ринкових перетворень у всіх сферах економіки. Провідна роль банків на валютному ринку обумовлюється значними обсягами операцій, що становлять близько 90 %, та спектром послуг, які забезпечують попит широкого кола суб'єктів. Особливістю діяльності банку у сфері валютних операцій є його функція агента валютного контролю, що зобов'язує банк здійснювати контроль за дотриманням вимог валютного законодавства [1].

Проблеми, пов'язані з управлінням валютними ризиками банків, вперше були висвітлені у 80-х роках минулого століття у працях Е. Ріда, П. Роуза, С. Хьюса та інших. Вітчизняні науковці, такі як: В.І. Міщенко, М.Г. Дмитренко, І.Ю. Івченко, С.М. Козьменко, В.А. Ющенко, Л.О. Примостка, розпочали розглядати це питання лише в 1990-х роках. Зростання рівня конкуренції на ринку банківських послуг та його глобалізація, підвищення рівня стабільного функціонування вітчизняних банків, впровадження сучасних підходів НБУ до нагляду за їх діяльністю на основі оцінки ризиків, неминучість переходу вітчизняних банків на Базельські стандарти вимірювання капіталу та управління ризиками, цілодобове проведення валютних операцій, зростання експортно-імпортних операцій контрагентів банків, приплив іноземного капіталу, зокрема і до банківського сектору, постійні зміни валютних курсів, як основного чинника валютних ризиків актуалізує вирішення проблем щодо управління валютними ризиками. Важливою підсистемою управління валютними ризиками є контрольно-регулююча діяльність, спрямована на зменшення негативного впливу чинників валютних ризиків на рівень ефективного функціонування, фінансової стабільності як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення сутності управління валютними ризиками, як необхідної частини стратегії та розвитку

банківських установ, та визначення його місця в системі банківського менеджменту. Адже цей процес дає змогу фіксувати проблеми на ранніх стадіях їх розвитку та прогнозувати виникнення несприятливих ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Ризик-менеджмент (з точки зору Національного банку України) – це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, які спрямовані на досягнення основних бізнес-цілей банку. Ефективний ризик-менеджмент включає: систему управління, систему ідентифікації та вимірювання, систему супроводження (моніторингу та контролю) [2].

Дослідження економічної сутності поняття управління валютними ризиками та визначення місця в системі банківського менеджменту варто розпочати з огляду терміна "управління". "Управління – це елемент, функція організованої системи, що забезпечує збереження їх визначення, структури, підтримує режим діяльності, реалізацію їх програм та цілей" [3, с. 1379]. Аналіз наукових джерел [4, 5] засвідчує, що тлумачення сутності управління визначає його як самостійний процес застосування методів впливу на об'єкт управління з метою усунення відхилень під час здійснення діяльності, забезпечує ефективне досягнення відповідних результатів та поставлених цілей.

Розробкою та вдосконаленням системи управління валютними ризиками банків займаються як науковці, так і банкіри-практики [1, 6-8].

Так, наприклад, Л.О. Примостка, вважає, що важливим аспектом управління валютним ризиком є практика централізованого регулювання валютної позиції уповноважених банків [6]. На думку авторів А.М. Герасимовича, М.Д. Алексеєнко та І.М. Парасій-Вергуненка, політика банку щодо управління валютними ризиками охоплює такі напрями: вибір певних операцій в іноземній валюті, які проводить банк; установлення лімітів для валютних позицій; установлення правил бухгалтерського обліку для переоцінки валютних позицій; організацію аналітичної роботи [1, с. 499]. В.І. Міщенко та В.А. Ющенко зазначають, що управління валютним ризиком передбачає проведення його детального аналізу, оцінку можливих наслідків та вибір відповідних методів страхування [7, с. 30]. О.В. Васюренко розглядає управління валютними ресурсами в межах банківського менеджменту, яке пов'язане з наявністю спеціальних організаційних і технічних заходів, спрямованих на ефективне здійснення операцій з іноземною валютою й отриманням максимального прибутку з урахуванням існування валютного ризику [8, с. 242].

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України № 361 від 02.08.2004 р., управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, оцінює їх величину, здійснює моніторинг і контролює свої позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків та має на меті забезпечити досягнення таких цілей: ризики мають бути зрозумілими та усвідомлюватись банком; ризики повинні бути в межах рівнів толерантності, установлених спостережною радою; рішення з прийняття ризику мають бути чіткими і конкретними, а також відповідати

¹ Наук. керівник: доц. Г.Г. Голуб, канд. екон. наук

стратегічним завданням діяльності банку; очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик; розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається банк [2, с. 11].

Управління валютними ризиками повинно здійснюватись відповідно до принципів банківського менеджменту, які, на думку М.Г. Дмитренко є спільними для всіх сфер діяльності [9, с. 43]:

- спрямованість дій суб'єкта управління на досягнення конкретних цілей;
- комплексність процесу управління, який включає планування, аналіз, регулювання та контроль;
- контроль за прийнятими управлінськими рішеннями;
- гнучкість організаційної структури управління;
- єдність стратегічного та поточного планування.
- раціональний підбір персоналу, його ефективне використання і систематичне (перманентне) навчання.

У процесі нашого дослідження доцільно звернути увагу на тлумачення змісту валютного регулювання, яке здійснюється на двох рівнях – макроекономічному (державному) та мікроекономічному (на рівні кожного банку).

Аналіз наукових праць щодо розуміння змісту валютного регулювання визначає його, як діяльність держави в особі уповноважених нею органів, що передбачає проведення законодавчих, економічних та організаційних заходів, які визначають порядок здійснення валютних операцій на валютному ринку.

На макроекономічному рівні – головний виконавчий орган управління (Національний банк України) нагромаджує та управляє валютними резервами країни; визначає сфери та порядок обігу на території країни іноземної валюти; визначає курс національної валюти відносно інших іноземних валют; встановлює правила та видачу ліцензій банкам на здійснення валютних операцій; встановлює механізми обліку та статистичного обслуговування валютних операцій; представляє інтереси держави у відносинах із банками інших країн; виконує функції валютного управління відносно інших суб'єктів валютних відносин. На мікроекономічному рівні – уповноважені банки здійснюють контроль за валютними операціями, що проводяться ними та їх клієнтами.

Отже, потрібно виділити такі наукові підходи щодо тлумачення сутності управління валютними ризиками:

- послідовність застосування методів та важелів впливу на чинники валютних ризиків на макроекономічному рівні;
- самостійний процес, який передбачає послідовність дій щодо застосування методів впливу на рівень валютних ризиків із метою отримання визначеного результату на рівні банку (мікроекономічному рівні).

Сучасний погляд органів банківського нагляду в Україні на систему управління валютними ризиками банків та їх структурних підрозділів відображено у Методичних вказівках з інспектування банків "Система оцінки ризиків", схвалених постановою Правління НБУ № 104 від 15.03.2004 р. [10]. Використовуючи цей підхід, представники банківського нагляду мають визначити: як певні існуючі або потенційні проблеми, на які наражається банк або банківська система, впливають на характер і рівень ризиків у цьому банку. Нагляд на

основі оцінки ризиків є поглибленим продовженням наглядової функції, що ґрунтується на ризиках та вже певний час використовується Національним банком. Такий поглиблений підхід дав змогу розробити та запропонувати для використання уніфіковані визначення ризиків, структуру для оцінки цих ризиків та інтегрований порядок оцінювання ризиків у процесі нагляду.

Відповідно до цього документа, незалежно від структури кожна система управління ризиками банку, зокрема валютними, має включати такі елементи: виявлення ризику, вимірювання ризику, контроль ризику та моніторинг ризику. Виявлення валютних ризиків – це визнання та розуміння наявних ризиків або ризиків, що можуть виникнути внаслідок проведення валютних операцій. Виявлення валютних ризиків є постійним процесом, який передбачає оцінювання ризику як окремих валютних операцій, так і в загальному по банку. Здійснюючи контроль валютних ризиків, банк відстежує відповідність реального рівня валютних ризиків до прийнятного рівня толерантності до ризику. Моніторинг валютних ризиків банки здійснюють для забезпечення своєчасного відстеження рівнів ризиків і винятків із тих чи інших правил, інформуючи спостережну раду про відповідність проведених дій щодо рівнів толерантності ризику.

Банкам наполегливо рекомендують враховувати найкращий світовий досвід управління ліквідністю, якого викладено у положенні Базельського комітету з банківського нагляду "Наглядові вказівки щодо управління ризиком не здійснення розрахунку за операціями в іноземній валюті" (№73 вересень 2000 р.). Так, виконуючи рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду, Національний банк України вніс зміни до Інструкції "Про порядок регулювання діяльності банків України", згідно з якими з 21 лютого 2008 р. під час розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу / платоспроможності (Н2) банківські установи мають враховувати валютний ризик, який вони беруть на себе в процесі своєї діяльності. Окрім цього, важливим аспектом в управлінні валютним ризиком, за Базельською угодою, вважають правильне використання сучасних методів аналізу та вимірювання валютних ризиків за допомогою внутрішніх або стандартизованих моделей [11].

Таким чином, стрімкий розвиток фінансових ринків та інструментів посилив важливість функції управління валютним ризиком для українських банків, які своєю чергою повинні якомога швидше прилаштувати свої системи ризик-менеджменту до міжнародних стандартів, що дасть змогу їм підвищити ефективність своєї діяльності та рівень довіри до себе зі сторони клієнтів.

На основі проведених досліджень виникає потреба визначити причини, що зумовлюють необхідність управління валютних ризиків у вітчизняній банківській практиці:

- цілодобове проведення валютних операцій та в значних обсягах, а також розширення спектра їх форм та видів;
- постійне змінювання валютних курсів;
- впровадження НБУ концепції якісного нагляду за діяльністю банків на основі оцінки ризиків;

- перехід на міжнародні принципи управління валютними ризиками (BaselII) [12];
- використання різноманітних методів мінімізації валютних ризиків;
- відсутність та недосконалість нормативно-законодавчої бази щодо: управління валютними ризиками; використання сучасних методів зниження ризиків – валютних опціонів, форвардних валютних контрактів, ф'ючерсів та валютних свопів;
- прогнозування майбутнього в процесі здійснення валютних операцій;
- потреба відстеження змін та тенденцій впливу ризикоутворювальних чинників на рівень валютних ризиків і результати банківської діяльності.

Таким чином, система управління валютними ризиками банків здатна забезпечити функціональну спроможність системи ризик-менеджменту банку, а її значущість полягає у змозі коригувати функціонування всіх етапів – виявлення, вимірювання, контролю ризиків і моніторингу їх рівня. Адже це призводить до злагодженого функціонування всіх компонентів системи управління для вирішення стратегічних завдань банку.

На нашу думку, система управління валютними ризиками має досить важливе значення, і різнобічні наукові підходи щодо визначення його суті підтверджують цю думку. Отже, управління валютними ризиками є:

- важливою системою управлінського процесу щодо впливу на чинники валютних ризиків (функціональна характеристика);
- послідовним процесом прийняття рішень щодо утримання прийнятного рівня валютних ризиків (процесуальна характеристика).

Також управління валютними ризиками:

- здійснюється шляхом використання комплексу методів впливу на чинники валютних ризиків (методологічна характеристика);
- передбачає прийняття ефективних стратегічних та поточних рішень і цілеспрямоване на їх реалізацію (змістова характеристика).

Виходячи з цих положень, пропонуємо авторське визначення економічної сутності управління валютними ризиками – це послідовний процес прийняття ефективних рішень щодо впливу на ризикоутворювальні чинники, який здійснюється спеціальними методами впливу як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях із метою утримання толерантного рівня валютних ризиків для досягнення стратегічних завдань.

Представлене визначення є втіленням комплексного підходу щодо тлумачення економічної сутності управління валютних ризиків, оскільки воно повніше охоплює розуміння цього процесу, констатуючи його реалізацію як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівні, та є синтезом характеристик управління валютних ризиків: процесуальної, функціональної, методологічної та змістової. На практиці управління валютними ризиками передбачає прийняття рішень щодо виконання практичних дій, які спрямовані на пом'якшення впливу негативних наслідків ризиків на результати банківської діяльності.

Висновки. Організація системи управління валютними ризиками в банківських структурах у вигляді комплексного процесу валютного менеджменту є безумовною його складовою та повинна сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей ба-

гатьох зацікавлених сторін, а саме: клієнтів та контрагентів, керівників, працівників, органів банківського нагляду та інших сторін.

Література

1. Аналіз банківської діяльності : навч. посібн. / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін. / за ред. А.М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2003. – 599 с.
2. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. Затверджені Постановою Правління Національного банку України № 361 від 02.08.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Советский Энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1985. – 1600 с.
4. Фінансовий словник-довідник / М.Я. Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та інші / за ред. М.Я. Дем'яненка. – К. : ІААН, 2003. – 555 с.
5. Дяків Р. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 703 с.
6. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. – 2-ге вид., доп. і перер. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
7. Ющенко В.А. Управління валютними ризиками : навч. посібник / В.А. Ющенко, В.І. Міщенко. – К. : Товариство "Знання", КОО, 1998. – 444 с.
8. Васюренко О.В. Банківський менеджмент : посібник / Васюренко О.В. – К. : Видавничий центр "Академія", 2001. – 320 с.
9. Дмитренко М.Г. Управління фінансами комерційних банків / Дмитренко М.Г. – Черкаси : БРАМА-ІСУЕП, 2000. – 184 с.
10. Система оцінки ризиків : методичні вказівки з інспектування банків. Затверджені постановою Правління НБУ № 104 від 15.03.2004 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
11. Маринич Т.О. Еволюція управління валютними ризиками в банках у світлі вимог Базеля II / Маринич Т.О. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наукових праць. – Суми : Українська академія банківської справи НБУ, 2009. – Вип. 25. – С. 180-186.
12. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework. Bank for International Settlements (BIS). – 2004. – June. – 251 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.

Сенейко Ю.В. Управление валютными рисками в системе банковского менеджмента

Определено место системы управления валютными рисками в структуре банковского менеджмента, перечислены причины, по которым возникает необходимость управлять рисками в банке и обозначены характеристики, которые характерны для процесса управления валютными рисками. Предложено авторское определение сущности управления валютными рисками.

Ключевые слова: управление, управление валютными рисками, принципы банковского менеджмента, характеристики процесса управления валютными рисками.

Seneyko Yu.V. Currencies risks management in the system of bank management

Certainly place of currencies risks management in the system of bank management, reasons, which stipulate the necessity of conducting of currencies risks management in a bank and descriptions, what currencies risks managements inherent to the process, are selected, are transferred. Author determination of essence of management by the currencies risks is offered.

Keywords: managements, the currencies risks managements, principles of bank management, description of management process.